

درآمدی بر مکتب فقهی قم و نجف

به کوشش:

حسین ایزدی

عنوان و نام پدیدآور: درآمدی بر مکتب فقهی قم و نجف / به کوشش حسین ایزدی

مشخصات نشر: قم: اشراق حکمت، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۲۷۲ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۵۲۹-۷-۳

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: نمایه

موضوع: حوزه علمیه قم

موضوع: حوزه علمیه نجف

موضوع: فقه -- مکتبها

۱۳۹۷ رده بندی کنگره: الف ۴۹۵/۴ BP۱۵۵

رده بندی دیویی: ۳۱/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۷۱۶۵۹

به کوشش: حسین ایزدی

نشر: اشراق حکمت

چاپ: بوستان کتاب

چاپ اول: ۱۳۹۸

تیراژ: ۳۰۰

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۵۲۹-۷-۳

مرکز پخش: ۰۲۵-۳۷۷۴۶۷۷۰

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۷	پیشگفتار.....
۱۹	مقدمه.....
۲۳	فصل اول درآمدی بر مکتب‌شناسی فقهی.....
۲۵	درآمدی بر ضرورت، تعریف و انواع مکاتب فقهی / احمد مبلغی.....
۲۶	شاخصه‌های شکل‌گیری مکتب فقهی.....
۲۹	تعریف مکتب فقهی.....
۲۹	ضرورت مکتب‌شناسی و مکتب‌سازی.....
۳۰	جلوگیری از دست‌یابی شتاب‌زده به حجت.....
۳۱	جلوگیری از اجتهادهای تقلیدی.....
۳۲	بررسی انواع سطوح فقهی فقیه.....
۳۲	فقه استدلالی.....
۳۲	فقه فتوایی.....
۳۲	فقه سلوکی.....
۳۳	فقه ارتکازی.....
۳۳	مکاتب اصلی فقهی.....
۳۴	فقه تنزیهی.....
۳۴	فقه تحلیلی.....

۳۴	فقه‌های تحلیل تاریخی.....
۳۵	فقه‌های تحلیل فلسفی.....
۳۵	فقه‌های تحلیل عرفی.....
۳۶	فقه تطبیقی.....
۳۷	مکتب فقهی قم.....
۳۸	گذری بر مهم‌ترین مکاتب فقهی شیعه.....
۳۹	مکتب سید مرتضی.....
۳۹	مکتب شیخ طوسی.....
۴۰	مکتب شهید اول.....
۴۰	مکتب مرحوم اردبیلی.....
۴۰	مکتب صاحب جواهر.....
۴۱	مکتب محقق اصفهانی.....
۴۱	مکتب امام خمینی رحمته الله علیه
۴۱	مکتب شهید صدر.....
۴۳	فصل دوم: مکتب فقهی قم.....

۴۵	مکتب فقهی آیت‌الله العظمی حاج شیخ عبدالکریم حائری (ابولقاسم علی‌دوست).....
۴۶	ثمره روش‌شناسی یک مکتب.....
۴۶	گذری بر مکتب فقهی قم و نجف.....
۴۸	مکتب ریاضی و مکتب تجمیع ظنون.....
۵۰	تأملی گذرا پیرامون مکتب خوئی رحمته الله علیه
۵۲	مکتب‌شناسی و روش‌شناسی حاج شیخ.....
۵۲	گذری اجمالی بر زندگی حاج شیخ.....

فهرست مطالب ۷

۵۳	 روش‌شناسی حاج شیخ
۵۳	 عناصر مهم در روش‌شناسی فقهی
۵۳	 نوع مواجهه با اسناد أربعة
۵۳	 مقاصد الشریعة
۵۴	 گذار از مسائل خرد به مسائل کلان
۵۴	 نگاه تاریخی به مسائل
۵۴	 صناعات محور یا تجميع ظنونی بودن
۵۵	 ارزیابی مکتب فقهی مرحوم حاج شیخ
	درآمدی بر مکتب فقهی مرحوم آیت‌الله العظمی بروجردی رحمته الله علیه / گفتگو با
۵۹	 سید محمد جواد علوی طباطبائی بروجردی
۶۰	 درآمد
۶۰	 حضور آیت‌الله بروجردی در حوزه اصفهان
۶۲	 حضور آیت‌الله بروجردی در حوزه نجف
۶۴	 آیت‌الله بروجردی رحمته الله علیه ، بازگشت از نجف و ورود به حوزه علمیه قم
۶۶	 ارتباط با شیخ الشریعة اصفهانی
۶۶	 آیت‌الله بروجردی رحمته الله علیه و التزام به درس آخوند خراسان رحمته الله علیه
۶۶	 آیت‌الله بروجردی رحمته الله علیه ، فقیه مکتب‌ساز
۶۸	 مکتب نجف
۶۹	 مکتب نجف و پیدایش فقه فتی
۷۰	 جایگاه رجال در مکتب نجف
۷۳	 ارزیابی مکتب رجالی مرحوم آیت‌الله خویی رحمته الله علیه
۷۵	 مکتب اصفهان

- ۷۷..... رجال در مکتب اصفهان
- ۸۰..... شاخصه‌های مکتب فقهی آیت‌الله العظمی بروجردی رحمته الله
- ۸۱..... اصول متلفعات
- ۸۳..... شهرت از منظر آیت‌الله بروجردی رحمته الله
- ۸۷..... زمینه و جهت صدور روایات
- ۹۰..... رجال در مکتب آیت‌الله بروجردی رحمته الله
- ۹۴..... فقه الحدیث در مکتب آیت‌الله بروجردی رحمته الله
- ۹۶..... ضابطه‌ای برای اعمال فقه الحدیث
- ۹۷..... میزان کارآمدی روش آیت‌الله بروجردی
- ۹۹..... جایگاه علم اصول در مکتب آیت‌الله بروجردی
- ۱۰۲..... تأثیر مکتب قم بر حل مسائل مستحدثه
- ۱۰۴..... آیت‌الله بروجردی و مسئله ولایت فقیه
- ۱۰۵..... آیت‌الله بروجردی و اعمال ولایت فقیه
- ۱۰۵..... حکایت اول
- ۱۰۶..... حکایت دوم
- ۱۰۶..... حکایت سوم
- ۱۰۷..... حکایت چهارم
- ۱۰۷..... عوامل استمرار نیافتن مکتب آیت‌الله بروجردی
- ۱۰۸..... حکایت پنجم
- ۱۰۸..... حکایت ششم
- ۱۰۹..... حکایت هفتم
- ۱۱۰..... حکایت هشتم

فهرست مطالب ۹

- الف. دشواری سبک آقای بروجردی ۱۱۲
- ب. جلوه گری علمی بالای نجف ۱۱۳
- نظر آیت الله خویی درباره آیت الله بروجردی ۱۱۳
- درآمدی بر مکتب فقهی آیت الله محقق داماد رحمته الله علیه / ابوالفضل حسینی ۱۱۵
- گذری بر زندگی ۱۱۵
- ویژگی های اخلاقی ۱۱۷
- ویژگی های علمی ۱۱۸
- روش تدریس ۱۱۸
- شاگردان ۱۲۱
- تألیفات ۱۲۲
- آراء و نظریات ۱۲۲
۱. لزوم احتیاط در اطراف علم اجتهادی ۱۲۲
۲. لزوم استیفای غرض مولی ۱۲۳
۳. حجّیت عرف در تعیین مصداق ۱۲۴
۴. تسامحات عرفی ۱۲۵
۵. موضوع له ادات شرط ۱۲۶
۶. استثنای منقطع و تاکید حکم ۱۲۷
۷. جمع بین حکم ظاهری و واقعی ۱۲۷
۸. واجب معلق و مشروط ۱۲۷
۹. تعارض در ظهور صدر و ذیل ۱۲۸
۱۰. تفاوت علت و حکمت ۱۲۸
۱۱. حیثیت تقییدیه و تعلیلیه در عناوین ۱۲۹

- ۱۲۹..... ۱۲. ملاک تواتر.....
- ۱۲۹..... ۱۳. خدشه در عقلانی بودن قاعده قبح عقاب بلا بیان.....
- ۱۳۰..... ۱۴. برخی از نظریات فقهی.....
- ۱۳۱..... **فصل سوم: مکتب فقهی نجف**
- مکتب فقهی میرزای نائینی و محقق اصفهانی / گفتگو با محمد عندلیب همدانی
- ۱۳۳.....
- ۱۳۳..... درآمدی بر مدرسه میرزای نائینی رحمته الله علیه.....
- ۱۳۴..... ویژگی های اصولی مرحوم نائینی رحمته الله علیه.....
- ۱۳۴..... رفع اشکال از کلام شیخ با ارائه تقریر جدید.....
- ۱۳۴..... بیان پرهیزی در تبیین مسائل اصولی.....
- ۱۳۵..... مبناسازی و التزام به همان مبنا در دیگر مسائل.....
- ۱۳۵..... ابتکار و نوآوری های مرحوم.....
- ۱۳۵..... قضایای حقیقه و خارجیه.....
- ۱۳۶..... ویژگی های فقه مرحوم نائینی.....
- ۱۳۶..... پرهیز از تتبع و نقل گسترده احوال.....
- ۱۳۶..... دقت های عقلی و قابل توجه.....
- ۱۳۷..... برخورداری از شاگردان برجسته.....
- ۱۳۷..... نکاتی دیگر پیرامون فقه مرحوم نائینی.....
- ۱۳۹..... مرحوم نائینی در بیان یکی از شاگردان و نزدیکان.....
- ۱۳۹..... نکاتی پیرامون سیر علمی مرحوم نائینی.....
- ۱۴۱..... مرحوم آیت الله نائینی و تأکید بر تقریرنویسی.....
- ۱۴۱..... مرحوم آیت الله نائینی و شاگردپروری.....

فهرست مطالب ۱۱

درآمدی بر مدرسه محقق اصفهانی.....	۱۴۲
تبحر در علوم عقلی و فلسفه.....	۱۴۲
ضرورت تدریس تخصصی نهاده الدرأیه.....	۱۴۴
کتابی مهم از مرحوم اصفهانی در اصول.....	۱۴۴
نکاتی پیرامون فقه مرحوم اصفهانی.....	۱۴۴
توجه به آراء علمای هم عصر خویش.....	۱۴۵
عرصه‌های پژوهشی حول اندیشه‌های مرحوم اصفهانی.....	۱۴۵
درآمدی بر مکتب فقهی و اصولی حضرت آیت الله خویی رحمته الله علیه / گفتگو با سید محمد کاظمی.....	۱۴۹
ویژگی‌های اصولی آیت الله خویی.....	۱۴۹
الف. تسلط و اشراق فوق العاده بر اصول.....	۱۵۰
ب: تقریر و تبیین قوی و جدید از اقوال دیگران.....	۱۵۱
ویژگی‌های فقهی آیت الله خویی.....	۱۵۴
اتخاذ مبنا در اصول و حرکت بر اساس مبنا در فقه.....	۱۵۴
جایگاه عرف در فقه.....	۱۵۴
آیا فقه آیت الله خویی، فقه فرمولی و قاعده‌ای است؟.....	۱۵۵
چرا در فقه آیت الله خویی تتبع چندانی به چشم نمی‌خورد؟.....	۱۵۶
تطور رویکرد رجالی آیت الله خویی چگونه بوده است؟.....	۱۵۶
تفاوت‌های آیت الله خویی و آقای وحید خراسانی.....	۱۵۷
تفاوت‌های آیت الله تبریزی و آیت الله وحید.....	۱۵۸
نظر آقای خویی در باب تشکیل حکومت دینی.....	۱۵۸
ویژگی‌های شخصیتی آقای خویی.....	۱۵۹

- ۱۶۱..... مکتب فقهی شهید صدر / گفتگو با سیدمنذر حکیم
- ۱۶۲..... تعریف مکتب فقهی
- ۱۶۳..... شهید صدر، فقیهی صاحب مکتب
- ۱۶۳..... عناصر کلیدی مکتب شهید صدر
- ۱۶۴..... نگاه عینی و کاربردی به دین
- ۱۶۵..... رویکرد اجتماعی شهید صدر و تأثیر آن در اجتهاد
- ۱۶۶..... ژرف اندیشی در همه عرصه‌های دین
- ۱۶۷..... انقلاب اسلامی ایران از منظر شهید صدر
- ۱۶۷..... شهید صدر و نظریه پردازي برای اداره جامعه اسلامی
- ۱۷۰..... آینده حرکت اجتهاد
- ۱۷۱..... رویکرد اجتماعی، تاریخی، تحلیلی در حوزه‌های علوم اسلامی
- ۱۷۱..... روش استنباطی شهید صدر و روش او در موضوعات مستحدثه
- ۱۷۳..... گفتاری پیرامون آیت‌الله آسید عبدالعلی سبزواری / گفتگو باعبدالنبی نمازی
- ۱۷۴..... مروری بر فضای علمی حوزه علمیه نجف اشرف
- ۱۷۵..... ورود امام خمینی رحمته الله علیه به نجف و فضای سیاسی حاکم بر نجف
- ۱۷۶..... مناسبات مراجع و بزرگان نجف با امام خمینی رحمته الله علیه
- ۱۷۷..... آیت‌الله خویی و گام‌هایی در مسیر تشکیل حکومت اسلامی
- ۱۷۷..... کاربردی بودن، معیاری برای انتخاب درس خارج
- ۱۷۸..... ویژگی‌های اخلاقی آیت‌الله سبزواری
- ۱۷۸..... روش علمی در فقه و اصول
- ۱۷۸..... اهتمام به علم تفسیر
- ۱۷۹..... شخصیت سیاسی آیت‌الله سبزواری

فصل چهارم: بررسی تطبیقی مکتب فقهی قم، نجف و سامرا..... ۱۸۱

- ۱۸۳..... بررسی مکتب فقهی قم و نجف / گفتگو با محمد عندلیب همدانی
- ۱۸۳..... به مکتب اصلی در فقه شیعی
- ۱۸۴..... دو مسامحه در تعبیر به مکتب قم و نجف
- ۱۸۴..... ویژگی های مدرسه نجف
- ۱۸۵..... ویژگی های مدرسه قم
- ۱۸۶..... ارزیابی مدرسه قم و نجف
- ۱۸۸..... مکتب اصنافان
- ۱۸۸..... مکتب نجف و امکان تشکیل حکومت
- ۱۹۰..... مکتب نجف و مذاق اشعری
- ۱۹۰..... مکتب نجف و دانش اصول
- ۱۹۰..... مکتب «قم و نجف» و عقل
- ۱۹۱..... مکتب قم و امتداد پیدا نکردن آثار و اندیشه ها
- ۱۹۳..... بررسی مکتب فقهی نجف، قم و سامرا / گفتگو با محمد محمدی قائینی
- ۱۹۴..... واکاوی معانی مکتب
- ۱۹۴..... معنای لغوی
- ۱۹۴..... معنای اصطلاحی
- ۱۹۴..... معنای مکتب در حوزه علوم اسلامی
- ۱۹۵..... مکاتب فقهی
- ۱۹۵..... مکتب اصولیون
- ۱۹۶..... مکتب اخباریون

۱۹۷.....	رویکرد قواعد گریز.....
۱۹۸.....	فقدان مکتبی به نام مکتب قم و نجف.....
۱۹۹.....	مکتب نجف.....
۲۰۴.....	مکتب قم.....
۲۰۴.....	الف) استظهارات عرفی.....
۲۰۴.....	ب) استظهارات فقهی.....
۲۰۸.....	مکتب سامرا.....
۲۱۰.....	بررسی امتدادهای سیاسی مکتب قم و نجف.....
۲۱۵.....	فصل پنجم: جمع بندی.....
۲۱۷.....	جمع بندی مکتب فقهی قم و نجف / حسین ایزدی.....
۲۱۷.....	ضرورت مکتب‌شناسی فقهی.....
۲۱۷.....	تدوین شاخصه‌های مکتب قم و نجف.....
۲۱۷.....	زمینه‌سازی تحلیل و ظرفیت‌شناسی مکاتب فقهی.....
۲۱۸.....	تقویت مقوله روش‌شناسی.....
۲۱۸.....	بسترسازی تعیین جهت‌گیری‌های علمی.....
۲۱۸.....	سوءاستفاده‌های جریان روشن‌فکری.....
۲۲۰.....	تعریف مکتب.....
۲۲۲.....	تعریف مکتب فقهی.....
۲۲۳.....	ارزیابی اصطلاح «مکتب قم و نجف».....
۲۲۵.....	تحلیل کلان مکتب فقهی قم و نجف.....
۲۲۵.....	فقه تحلیلی.....
۲۲۶.....	فقه تطبیقی.....

فهرست مطالب ۱۵

عناصر مکتب‌ساز در علم فقه.....	۲۲۷
مکتب فقهی قم.....	۲۲۹
پیشینه و ادوار تاریخی حوزه قم.....	۲۲۹
مدرسه قم در قرن سوم هجری.....	۲۲۹
دوران جدید حوزه علمیه قم.....	۲۳۱
مؤلفه‌های مکتب فقهی قم.....	۲۳۲
مکتب فقهی آیت‌الله‌العظمی بروجردی رحمته‌الله	۲۳۳
بستر پیدایش مکتب آیت‌الله بروجردی و بازتعریف اجتهاد..	۲۳۳
انواع دسته‌بندی ویژگی‌های مکتب آیت‌الله بروجردی.....	۲۳۵
مهم‌ترین ویژگی‌های مکتب آیت‌الله بروجردی.....	۲۳۶
اهتمام به علم طبقات حدیث.....	۲۴۰
اصول متعلقات.....	۲۴۰
علم اصول در مکتب آیت‌الله بروجردی.....	۲۴۲
مکتب فقهی حضرت امام خمینی رحمته‌الله	۲۴۳
نگاه نظام‌مند و کلان به فقه.....	۲۴۴
امام و نگرش فقه حکومتی.....	۲۴۴
عنصر زمان و مکان در مکتب امام خمینی رحمته‌الله	۲۴۵
تعریف اجتهاد از منظر امام خمینی رحمته‌الله	۲۴۶
جمع‌بندی.....	۲۴۶
مکتب فقهی نجف و مؤلفه‌های آن.....	۲۴۷
مکتب فقهی صاحب جواهر.....	۲۴۸
الف. توجه به مکان و زمان در اجتهاد.....	۲۴۸

- ج. عنصر «مذاق» در فقه جواهری ۲۴۹
- د. جایگاه «اجماع» در فقه جواهری ۲۵۰
- مکتب فقهی شیخ انصاری ۲۵۱
- ویژگی‌های تفقه در آثار شیخ انصاری ۲۵۲
- فقه شیخ انصاری، فقه تحلیلی ۲۵۲
- مکتب فقهی آیت‌الله خویی ۲۵۲
- فقه آیت‌الله خویی، فقه تطبیقی ۲۵۳
- مکتب فقهی شهید صدر ۲۵۴
- اعتقاد به دین حداکثری و دغدغه اقامه دین در همه ابعاد زندگی بشر ۲۵۵
- شهید صدر و دغدغه نظام‌سازی ۲۵۷
- نقد پیشرفت عمودی فقه و علوم پیشرفت افقی ۲۵۷
- شهید صدر و آینده حرکت جهتاد ۲۵۹
- مکتب نجف و سیاست ۲۶۲
- منابع ۲۶۴
- نمایه اعلام ۲۶۵

پیشگفتار

روش‌شناسی نقشی تعیین‌کننده در فرایندهای علمی ایفا می‌کند. چراکه امکان رؤیت بسیاری تفاوت‌های موجود در مکاتب فقهی را میسر می‌سازد. ازاین‌رو توجه به روش‌شناسی یکی از مباحث بسیار مهم و ضروری می‌باشد که لازم است حوزه‌های علمیه بدان اهتمام داشته باشند. روش‌شناسی، بنیاد مکاتب فکری را به راحتی در دسترس مخاطب قرار داده و مسیر مطالعه و نتیجه‌گیری علمی را از راه‌های میان‌بر به فرجام می‌رساند.

در کنار روش‌شناسی، توجه ویژه به مکتب‌شناسی نیز دارای اهمیتی ویژه است، چراکه شناسایی مکاتب فقهی به همراه شخصیت‌های برجسته هر مکتب، در کنار برجسته‌سازی مشخصه‌های تمایزبخش هر مکتب، می‌تواند پژوهش‌های فقهی و درس‌های خارج را بیش از پیش غنی کند. افزون‌براین، مکتب‌شناسی می‌تواند امکانات یک مکتب را برای سامان‌بخشی به قلم حاکمیتی آشکار سازد.

مؤسسه اشراق حکمت اسلامی پس از برگزاری یک دوره درس خارج با ویژگی تمرکز بر روش‌شناسی و مسائل مستحدثه، انتشار نشریه و آثار در زمینه روش‌شناسی را وجهه همت خود قرار داده است، تا ضمن کمک به بالندگی این دانش نوپا، خدمتی شایسته به حوزه‌های علمی عرضه نماید.

اثر حاضر به طور عمده حاصل گفتگو با استادان حوزوی درباره مکاتب فقهی است،^۱ ازاین‌رو مطالبی نو و قابل استفاده درباره مکاتب فقهی رایج عرضه می‌کند.

۱. گفتنی است آنچه در این مجموعه مورد توجه ناشر بوده است فقط نظرات فقهی و اصولی عالمان حوزوی در موضوع مکتب‌شناسی است. از این رو دیدگاه‌های آنان در موضوعاتی غیر از علوم حوزوی، با این کتاب ارتباطی ندارد.

با توجه به نوپایی بحث روش‌شناسی در حوزه، امید است طلبه‌های فعال، بخشی از وقت پژوهشی خود را در زمینه مقولاتی چون شناخت روش و مکتب در علوم حوزوی صرف کنند. چنانکه ناشر با حمایت خود امکان گردآوری کتاب حاضر را فراهم کرده است، همچنان آمادگی خود را برای پشتیبانی از تولید اثر در این زمینه اعلام می‌دارد.

نشر اشراق حکمت

تابستان ۱۳۹۷

تحقیق و تأمل پیرامون شاخصه‌های مکاتب فقهی هر چند پیش‌تر در لابلای کلمات فقیهان به صورت گذرا به چشم می‌آمد، اما اکنون به شاخه مطالعاتی مستقلی تبدیل شده است. انگیزه‌ها و ضرورت‌های گوناگونی ایجاب می‌کند تا از مکتب‌شناسی سخن گفته شده و پیرامون آن تحقیق شود. برخی از این ضرورت‌ها و انگیزه‌ها در فصل اول از همین کتاب، در مقاله «درآمدی بر مکتب فقهی قم و نجف» بیان می‌شود. آشنایی با شاخصه‌های استنباط و روشی مکاتب فقهی، زمینه ارتقای اجتهاد را فراهم آورده و توانمندی ویژه‌ای به طلاب درس خارج می‌دهد. دستیابی به این توانمندی متوقف بر آشنایی با عناصر اصلی مکاتب گوناگون اجتهادی و سپس ارزیابی و انتخاب مسیر علمی است.

از سوی دیگر در سال‌های اخیر برخی با انگیزه‌های غیرعلمی و سیاسی سخن از مکتب قم و نجف بر زبان می‌آورند. افرادی که از سابقه حمولری و علمی مناسبی برخوردار نبوده و در تلاشند از اختلاف‌های علمی که طبیعت همه مجامع علمی در دنیا است، استفاده‌های سیاسی نمایند. اساساً مقابله با انقلاب اسلامی در لایه‌های گوناگون و از زاویه‌های مختلف در دستور کار دشمنان قرار دارد. یکی از روش‌ها، نقدها و چالش‌های تئوریک در این زمینه است. توضیح این نکته در مقاله گفته شد. از نظر خواهد گذشت. با توجه به دو نوع ضرورت یاد شده انجام چنین تحقیقی پیرامون مکاتب و تولید اثری در این زمینه ضروری به نظر می‌رسید.

تحقیق، نگارش، مصاحبه و گردآوری آثار تولید شده در این زمینه بیش از دو سال به طول انجامید. تلاش اولیه این بود که در هر موضوع مصاحبه‌ای با

شخصیت‌های صاحب‌نظر در آن حوزه صورت پذیرد. از همین روی فهرستی از بزرگان معاصر مکتب قم و نجف فراهم آمده و متناظر با نام هر شخصیت صاحب مکتب، نام چند تن از اساتید مسلط بر آن مکتب قرار گرفت. اما وقت گرفتن برای مصاحبه با اساتید و صاحب‌نظران تراز اول مسیری بسیار پر فراز و نشیب بود. طی دو سال قریب به ۲۰ مصاحبه با اساتید و صاحب‌نظران انجام شد، گاهی مصاحبه با یک استاد چندین جلسه به طول می‌انجامید.

از طرفی افراد بسیاری از اساتید حاضر به مصاحبه نشدند. با دفاتر برخی از مراجع عظام تقلید نامه‌نگاری صورت پذیرفت و برخی از مراجع عظام تقلید به صورت حضوری ملاقات شد و درباره این تحقیق با ایشان گفتگو شد، اما متأسفانه امکان مصاحبه فراهم نشد. فرآیند انجام یک مصاحبه گاه بیش از یک سال به طول می‌انجامید. گرفتن وقت مصاحبه، انجام مصاحبه، پیاده‌سازی و ویراستاری، نمایه‌زنی و تیتراژگذاری، ارائه متن پیاده شده به استاد مربوطه جهت تأیید و انجام ملاحظات و اصلاحات، اعمال اصلاحات و نهایتاً کردن یک متن در موارد متعددی تا بیش از یک سال به طول می‌انجامید. در مواردی که امکان مصاحبه فراهم نشد، از برخی دوستان فاضل درخواست نگارش مقاله نمودیم و در مواردی مطالب تولید شده و موجود در موضوعی را با ویراست جدید، اصلاحات و اضافات مورد استفاده قرار دادیم و در موارد اندکی مصاحبه‌هایی را که پیش از این منتشر شده بود، بدون دخل و تصرف استفاده نمودیم.

از همین روی این اثر تنها یک گردآوری ساده و یا چند مصاحبه صرف نبوده، بلکه محصول دو سال تلاش پی‌درپی است. برای انجام همین تعداد مصاحبه موجود در این اثر با بیش از ۴۰ شخصیت حوزوی فاضل (اعم از مراجع عظام تقلید، اساتید سطوح عالی و دروس خارج و فضلالی حوزه) گفتگو صورت پذیرفته تا در نهایت محصول حاضر تقدیم جامعه علمی گردد.

مطالب موجود در این اثر به غیر از دو مورد، کاملاً جدید و یا دارای ساختار و نوعی ارائه جدید هستند. این مقالات و مصاحبه‌ها به چند بخش تقسیم می‌شوند:

- مطالبی که محصول یک یا چند جلسه مصاحبه نگارنده با اساتید و صاحب‌نظران است.

- مقالاتی که به درخواست ما به نگارش درآمده است و در این اثر برای نخستین بار منتشر می‌شود.

- مطالبی که از بین آثار و مقالات و مصاحبه‌های یک استاد گردآوری و تدوین شده و زیر نظر همان استاد، اصلاح و برای اولین بار در قالبی جدید در این مجموعه عرضه می‌شود.

استفاده از برخی مطالبی که پیش از این تولید شده بود، گاه از این روی بود که فرد مناسبی برای مصاحبه در آن زمینه وجود نداشت یا افراد حاضر به مصاحبه نمی‌شدند، لذا از مطالبی که تولید شده بود، استفاده کردیم و گاه به این دلیل که مطلب موجود در چنان فرازی از حیث محتوا بود که اگر مصاحبه جدیدی نیز در آن زمینه صورت می‌پذیرفت، معلوم بود این سطح از محتوا را در بر داشته باشد و از طرفی بسیاری از مطالبی که پیش از تولید شده بودند، هم‌اکنون سال‌ها از تولید آن‌ها گذشته و در دسترس جامعه علمی قرار نداشته و از همین روی مورد استفاده در این مجموعه قرار گرفتند.

در پایان تشکر می‌کنم از همه اساتید و بزرگواری که در مسیر تهیه این اثر ما را رهین لطف و مرحمت خویش قرار دادند، به ویژه از استاد بزرگوار حضرت حجت‌الاسلام و المسلمین محمد عالم‌زاده نوری که با تمهیدات و راهنمایی ایشان بود که گام نهادن در تولید این اثر آغاز شد و نیز سپاسگوارم از راهنمایی‌ها و نظارت‌های عالمانه دانشمندان ارجمند و استاد بزرگوارم حضرت آیت‌الله محمد عابدین خرمی که در مراحل گوناگون کار، بنده را مورد عنایت قرار دادند.

امیدواریم اهل فضل کاستی‌های این اثر را به دیده بزرگواری نگریسته و نقصان‌ها را بر ما عفو کنند.

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

حسین ایزدی - قم

زمستان ۱۳۹۵